

Ўтган замонда Тутжар кишлогиди бир хасис бой яшаган экан. Унинг давлати, моли мулки кўкка сигмас экан, бироқ кўли каттикликда тенги йўк экан. Бойнинг камбагал, ўз меҳнати билан кун кўрувчи бир гариб укаси бор экан. Бой укасига ҳеч қандай ёрдам бермаган экан. Натижада, у кийнаиб вафот этган экан. Махалладаги кишилар, элу хешлар пул тўплашиб бечоранинг ўлигини кўмишган экан. Бу камбагалдан қолган бир ўгил кишлокда подачилик билан кун кечирган экан.

Кунлардан бир кун халиги подачи бола шу кишлоклик бир дехконнинг кизини яхши кўриб қолибди. Киз ҳам йигитга ўз розилигини билдирибди. Кизнинг ота-онаси бу ишдан хабар топиб, тўй қилиб, уни подачи йигитга беришибди.

Йигит билан киз кишлокда тинч ҳаёт кечира бошлабди.

Кунлардан бир кун хасис бой йўлда кета туриб, сув олиб келаётган келинчаққа кўзи тушиб қолибди. Бой унинг хуснини кўриб, ошиқ бўлибди. Ёнида кетаётган кишидан:

— Бу келинчақ кимнинг хотини? — деб сўрабди.

У киши «билмайман» дебди. Хасис бой келинчақнинг орқасидан қорама-қора бораверибди. У қараб турса, келинчақ укасининг вайрона хонасига кириб кетибди. Бой бу келинчақ жиянининг хотини эканини билиб, унинг пайига тушибди. Шу кунгача укасининг холидан хабар олмаган, очликдан ўлганида ҳам нарво қилмаган бой подачи йигитни чақириб: «Укамдан қолган жияним, ахволинг қалай, нега менадан қочиб юрибсан? Сен менинг укам ўрнида қолгансан. Мена ҳамма нарса бор, нега қелмайсан?» — дебди.

Шунда йигит: «Бу қандай бўлди? Отам борида, ўлганида бир марта хабар олмаган, ёрдам қилмаган одам, энди нега холимни сўраяпти? Ё кўнглига худо раҳм қолдими? Нима бўлди экан», — деб ўйлабди.

У бойга:

— Нима хизматингиз бўлса айтинг, амаки, кўлимдан қелганча бажараман, — дебди.

Бой унга:

— Мен сен ўйлаган ёмон одамлардан эмасман, сен ўзимни қилсан, сенга ишонаман, яна икки кундан сўнг менинг қарвонларим йўлга тушади, сен ҳам шулар билан бир савдога борсанг, эсон-омон яна қайтиб қеласан. Аста-секин сен ҳам мана шу каттик кун — камбагалчиликдан қутулиб қоласан! — дебди.

— Амаки, мен қарвонлар билан савдо ишига борар эдим-ку, бироқ хотиним ёлғизликда қийнаиб қолади, — дебди йигит.

— Эй, қизик одам экансан, сен хотинингни ташвишини қилма, қелгунингча мен ўзим келинга қараб тураман, — дебди бой.

Йигит қарвонлар билан кетишга рози бўлибди. Бой савдогарларга:

— Шу болани олиб кетинг, хизматингизни қилади, — дебди.

Уларга йигитни топшириб, узок йўлга жўнатиб юборибди. Бой бир неча ой келинга оз-моз қарайиб турган бўлибди, кейин мутлақо ёрдам бермай қўйибди. Бир кун бой укасининг уйига кириб қелибди. Келин ундан:

— Нима бўлди, жиянингиз сафардан қечикиб қолдилар, қачон қайтиб қелдилар? — деб сўрабди.

Шунда, бой бир хўрсиниб; «Ух» дебди-да:

— Келин, сиз ҳафа бўласиз, деб айтмай юрган эдим, бандалик-да, жияним ҳам дунёдан ўтибди, — деб жавоб берибди. Келин бу сўзни эшитиб, дод деб йиглаб юборибди.

— Нега айтмадингиз? Качон ўлибди? — дебди келин.

— Жиянимнинг ўлганига уч ою беш кун бўлди. Шариат конуни бўйича, аёл эрини уч ою ўн кун кутади. Бу муддат ўтгандан кейин эрга тегиши мумкин, — дебди бой.

Келин уввос тортиб йиглаб, уйга кайтиб кетибди. Шу кечани йиги билан ўтказибди.

Бой эрталаб келиннинг олдига бориб:

— Келин, хафа бўлманг, йигламанг. Ўлган учун ҳеч ким кайгириб ўлган эмас, кўз ёшидан фойда йўқ. Менда бир маслахат бор, — дебди.

— Қандай маслахат? — деб сўрабди келин. Бой унга:

— Энди сиз эрга тегинг, менга тега колинг, — дебди.

Келин жуда хафа бўлибди:

— Хали менга берган маслахатингиз шуми? Кетинг, уйимдан йўқолинг, — дебди.

Бой эса, келиндан кўз узмай, унга кўлини чўзиб тегишмоқчи бўлган экан, келин жахл билан ёнида турган офтобани олиб бойнинг бошига отибди.

Бой беҳуш бўлиб йикилибди, келин эса бойни судраб, кўчага олиб чиқиб ташлабди.

Бир оздан сўнг бой ўзига келиб, бошидан оккан конни артиб, ўрнидан туриб, уйига кетибди. Бой ўйлаб туриб, ўз қошига икки одамни чакирибди. Уларга пул бериб сўз ўргатибди.

Уларни бой ўзига «гувоҳ» килиб олибди. Кейин бой подшога бориб арз килибди:

— Укамнинг ўгли бир жойга бориб келай, деб хотинини менга топшириб кетган эди. Унинг хотини ярамас, бузук одамларни уйига йигиб, хар окшом бўлмаган ишлар билан шугулланади. Бир кун мен ўз кўзим билан кўриб, ушлаган пайтимда, ярамас одамлар мени уриб бошимни ёрдилар.

— Бу ишга шариат бўйича гувоҳинг борми? — деб сўрабди подшо.

— Ха, таксир, икки гувоҳим бор, — дебди бой. Шунда подшо бой билан бирга келган кишиларни чакириб:

— Бойнинг шу айтган сўзлари тўғрими? — дебди. «Гувоҳлар» бойнинг ўргатган сўзларини кайтарибдилар.

Подшо:

— Ундай бўлса, бу иш хақиқат экан. Бориб гуноҳкор келинни олиб келинлар! — дебди.

Келинни подшонинг олдига олиб келишибди. Подшо газаб билан:

— Эй фалокат, нега бундай ёмон ишларни килдинг? Сенга каттик жазо бераман! — дебди.

Келин ўз арзини тинглашни сўрабди. Бошидан ўтган воқеаларни сўзлаб, бойнинг тухмат килаётганини айтибди. Подшо янада газабланиб:

— Рўйисиёҳ, сенинг килган ишингга икки гувоҳ ҳам бор. Сенинг жазонг ўлим, — дебди. Подшо ясовулларини чакириб:

— Буни йўл ёқасидаги чуқурга кўмиб, устидан тош тўкинг! — дебди. Ясовуллар ҳам хизматга тайёр бўлиб турган экаи, келинни йўлнинг ёқасидаги чуқурга ташлаб, устидан тош тўкибдилар. Чуқурни тош билан тўлдириб, уни ўлган килиб кетиб қолибдилар.

Келин ярим окшом бўлганда ўзига келиб инграб, йиглабди. Шу кеча кўчадан карвонлар ўтаётган экан. Карвон бошлиги йиги товушининг чуқурдан чиқаётганини билиб, тошларни олган экан, чуқурдан ҳамма жойи конга бўялиб ётган аёл чиқибди. У аёлни кўтариб, туясига кўйибди, сўнг уйига олиб кетибди. Бир неча кун уни парвариш килибди. Келиннинг яралари тузалиб, ўз холига кайтибди. Бой унинг хуснига караса, у ўзи яшаб турган кишлокдаги ҳамма аёллардан чиройли экан. Шунда бой келинга айтибди:

— Энди сиз менга ихтиёрингизни беринг, — дебди. Келин унга:

— Сиз мени ўз кизингиз каби бокиб, парвариш килдингиз. Энди бу сўзни айтишга қандай юзингиз чидади? — дебди.

Бой:

— Сен ундай дема! Мен сени ўлимдан куткариб парвариш килдим, тирик колдинг, энди менга хотин бўл, — дебди. Келин:

— Менинг сафарга кетган эрим бор. Қандай килиб сизга хотин бўламан? — деб жавоб берибди.

Бойнинг хотини келинга ёмон қарай бошлабди, рашк килиб келинга озор берибди. Бой бўлса унга уйланиш орзуси билан юраверибди.

Бойнинг эшигида бир хизматкор кул бор экан. У келинни кўриб, ошик бўлиб қолибди. Бир кун келин сувга чикканда, хизматкор унга кўл узатиб тегишибди.

Келин:

— Хув кўлинг шол бўлгур, — деб қаргабди. Ўша куни кечаси хизматкорнинг бир кўли шол бўлиб қолибди. Хизматкор келиндан ўч олмок пайига тушибди. Бир кун кечаси эл ётганда хизматкор уйнинг туйнугидан тушибди. Ичкари кирибди. Бойнинг уч ёшли ўглига пичок уриб уни ярадор қилибди. Пичокни эса келиннинг ёстиги остига қўйибди-да, кейин ўзи туйнукдан чиқиб кетибди. Бола пичок зарбидан додлаб йиглабди. Уйдагилар туриб қарасалар, бола яраланган, у ёк-буёкни кўздан кечириб, келиннинг ёстиги тагидан қонли пичокни топиб олибдилар.

Бой хайрон бўлиб:

— Бу қандай иш? — деб келиндан сўрабди. Келин бу ишдан беҳабар эканини айтибди. Бой: «Хотиним келинга рашк қилиб тухмат қилмокчи бўлгандир, келинда гуноҳ бўлмаса қерак», деб ўйлабди-да, келинга:

— Энди сен бу ерда турма, бошка бирор жойга бор, — деб жўнатиб юборибди.

Келин бойнинг уйдан чиқиб йўлга равона бўлибди. У бир жойга борганда одамлар тўпланиб турганини кўрибди. Подшонинг жаллодлари бир одамни дорга осмокчи бўлиб турган эканлар.

Келин бориб бир кишидан:

— Бу одамни жаллодлар нима учун дорга осмокчилар? — деб сўрабди:

У киши:

— Бу ўғриларининг бошлиғи, қим қирқ тилла берса, буни озод этиб юборадилар, — дебди.

Яна бир киши:

— Буни тухматдан шундай қияптилар, — дебди. Келиннинг ёнида қирқ тилласи бор экан, уни жаллодларга бериб, ўғрини ўлимдан қуткариб олибди-да, яна йўлга равона бўлибди. Ўғри эса, келиннинг изидан бораверибди. Шу вақт, келиннинг олдидан қарвон чиқиб қолибди. Орқадан бораётган ўғри:

— Хой қарвонлар, ўша аёлни тутинглар! — деб бақирибди. Келин қарвонларга бўлган воқеани айтибди. Қарвонлар унинг гапига кулок солмай, ушлаб турибдилар.

Ўғри етиб бориб:

— Бу аёл менинг хизматкор чўрим. У менинг уйимдан қочиб кетаётир, — дебди. Ўғри келинни қарвонларга сотибди.

Келиннинг арзи-додига қарвонлар кулок солмай, уни ўзлари билан бирга олиб кетибдилар.

Келин кетаётиб, ўғрига қараб: «Сен қарвонларга қара!» деб қаргаган экан, ўғри қарвонларга қарабди. Келин қарвонларнинг чўриси бўлиб кетаверибди. Қарвонлар бир дарёга

етибдилар. Карвонлар кемага тушиб, дарёда кетаётганларида, каттик шамол ва бўрон бўлибди. Кема гарк бўлибди, карвонлар дарёга чўкиб кетибдилар. Келин эса, бир тахта пора устида қолибди. Дарё уни оқизиб киргокка чиқариб қўйибди.

Келин эркак кийимини кийиб, йўлда бораётганида, кирк ўгрига дуч келибди. Ўғрилар бунинг эркакми, аёлми эканини билмай, ундан кимлигини сўрабдилар.

Келин ўғриларга:

— Отим Хасан, — дебди. Ўғрилардан бири:

— Хасан, Хасан эмас, кизга ўхшайди, кўзи кизларнинг кўзидек, ўзи эркак эмас, асли киздир, — дебди.

Келин ўғрига қараб:

— Хе, кўзинг кўр бўлсин! — деган экан, ўгрининг кўзи кўр бўлиб қолибди.

У ўғрилар орасидан тезлик билан қочиб, жўнаб кетибди.

Келин йўл юриб, йўл юрса ҳам мўл юриб, бир шаҳарга етиб борибди. Караса, шаҳарнинг дарвозаси берк, кулфланган экан. Келин шу кеча дарвоза олдида ётиб қолибди.

Бу шаҳарнинг расми шундай экан: подшо ўлса, шаҳарга ким биринчи бўлиб кирса, уни подшо қилиб қўтарар эканлар.

Ўша кеча шаҳарнинг подшоси ўлган экан. Тонгда шаҳар халқи йигилиб, дарвозани очиб қарасалар, бир йигит дарвозанинг олдида турган эмиш. Шаҳар халқи ундан ҳеч нарса сўрамай, уни тўғри подшо саройига олиб кетибдилар.

Эркакча кийинган келин:

— Вой дод, мен нима қилдим. Мен бир бегуноҳ бечора, фақир бўлсам, ҳеч кимга зарарим тегмаса, хаттоки дарвозани ҳам тақиллатган бўлмасам, қаёққа олиб борасизлар! — дебди.

Оломондан бири:

— Эй қариб, сен аввал тушуниб ол, бу бизнинг расмимиз. Биз сени олиб бориб, подшо қилиб қўтарамиз, — дебди.

Келин:

— Қаерга боришга макон тополмай қарсон бўлиб юрган бир қариб киши ҳам подшо бўладими? — деб аввалгидан баттар йиглайверибди. Одамлар бунинг сўзига кулок солмай, қўшққа олиб бориб шохона либослар кийдириб, тахтга миндириб, подшо қўтарибдилар.

Келин юртни сўрай бошлабди. Бир неча вақт ўтгач, бу одил подшонинг донги дунёга кетибди. У шаҳарни обод қилибди, халқнинг камчилиги бўлса, уни тўлдирибди. Хатто ўзи подшоликдан ташқари вақтларда табибликни ўрганиб, зўр ҳаким бўлибди, оғир касалларни ҳам тузатиб, элга машҳур бўлибди.

Шундай қилиб келин одил подшолигича тура турсин, эндиги сўзни келиннинг севган ёри — йигитдан эшитинг:

Йигитнинг амакиси — ҳасис бой ўз бойлиги ва давлатидан ажралиб, икки кўзи кўр бўлиб қолган экан.

Йигит сафардан қайтибди. Кўр амакиси билан кўришиб, йиглашиб, ўтган воқеаларни эслашибди.

Бой жиянига:

— Эй ука, сен кетганингдан сўнг аёлинг уйига рўйсиеҳларни йигиб, қайфу сафо қилиб, шарманда бўлди. Мен буни кўриб ярамастарни ушламоқчи бўлганимда, улар тош билан уриб, менинг бошимни ёрдилар. Охири келини подшо тошбўрон қилдириб, ўлдириб юборди, — дебди. Йигит бу сўзга ишониб, хотинидан газабланибди. Бой бир ох

тортибди.

Йигит бойга:

— Биз савдодан кайтиб келаётганимизда бир шахарни кўрдик. У шахарнинг подшоси одил экан. У подшо хар бир дардга даво топа олар экан. Мен сизни ўша подшонинг олдига олиб борайин, балки кўзингизнинг очилишига ёрдам берар, — дебди.

Бой бу сўзни маъкул кўриб, амаки ва жиян йўлга тушибдилар. Йўлда кетиб бораётганларида уларга кўли шол бўлган хизматкор учрабди, одил подшони таъриф килганларида: «Мен хам бораман», деб биргалашиб, йўлга равона бўлибди.

Йўлда буларга яна бир пес одам кўшилибди. Тўрт киши одил подшонинг саройига етиб борибдилар. Коровуллардан саройга киришни сўрабдилар. Коровул подшога хабар берибди.

— Таксир, тўрт киши сизнинг олдингизга келишди. Сизга айтадиган арзлари бор эмиш, — дебди. Подшо киришга рухсат этибди. Булар подшо олдига кирганларида, келин хаммаларини танибди. Лекин буларнинг ҳеч бири хам уни танимабдилар.

Подшо:

— Кани, нима арз билан келдингиз? — дебди. Келганларнинг хар бири ўз дардини баён кила бошлабди.

Подшо аввал икки кўзи кўр бўлган бойнинг арзини эшитибди:

— Балки сен бир катта гунох килгандирсан, шу сабабдан кўзинг кўр бўлгандир, — дебди.

Бой:

— Йўк, мен ҳеч гунох килган эмасман, — деб гуноҳини яширибди.

Подшо:

— Йўк, тўгрисини айт, сен катта гунох килгансан, буни ўз бўйнингга олишинг керак! — дебди.

Бой.

— Шохим, мен ҳеч қандай гунох килган эмасман, — деб яна кайтарибди.

Подшо газабланиб:

— Жаллод! — деб чакирибди. Бой:

— Тўхтанг, подшо, тўхтанг! Мен килган гуноҳларимни бирма-бир айтиб бераман, — дебди. У ўз бошидан кечирган воқеаларни, килган гуноҳларини, бирма-бир сўзлаб берибди.

Бу сўзларни эшитиб турган жияни кичкириб юборибди:

— Бой, лаънати, сен хали менга дўст бўлиб, душманнинг ишини килган экансан-да, сен хароми менинг хотинимга шунчалик зулм ўтказган экансан-да! — Йигит ўзини тутолмай, мушт кўтариб уни урмоқчи бўлганда, подшо:

— Тўхтанг, йигит, ховликишнинг ўрни йўк, охирини эштайлик. Менинг олдимда шундай беадаблик килсангиз. ясовулларни чакираман, олдига солиб керакли жойга элтиб кўяди, — дебди.

Подшо хизматкорга караб:

— Сен хам бир гунох килганга ўхшайсан, бўлмаса, сенинг кўлинг шундай шол бўлмас эди. Сен хам тўгрисини айт! — дебди. Бу ахволни кўрган хизматкор кўркиб, ўз гуноҳларини бирма-бир ҳеч қолдирмай айтиб берибди:

Бундан газабланган йигит:

— Подшоҳим, рухсат берсангиз, бунинг бошини танасидан жудо килай, — дебди.

Подшо:

— Менинг юртимда ўз гуноҳини бўйнига олган одамга ўлим йўқ, — деб ўлдиришга рухсат бермабди.

Подшо пес бўлган ўгрига караб:

— Сен нима дейсан? — дебди.

— Мен уйтешар ўгриман, подшо мени тутдириб дорга осмокчи бўлганда, йўлдан ўткинчи бир аёл менинг ахволимни кўриб раҳми келиб, жаллодларга кирк тилла бериб мени ўлимдан куткариб колди. Мен бўлсам, у аёлга яхшилик килиш ўрнига, унинг кетидан кувиб: «Бу менинг чўрим, кочиб кетаётир», деб карвонларга сотиб юбордим. У аёл: «Мен сенга яхшилик килдим, сен менга ёмонлик киласанми?!» деб канча ялинса хам, кулок солмадим, ноинсофлик килдим. Аёл менга караб, «пес бўл!» деган эди, мен шу захоти пес бўлиб колдим, — дебди. Подшо:

— Гуноҳингиз маълум бўлди. Касалларингизни билдим. Энди сизлар мехмонхонага кириб, дамларингизни олинглар. Лекин бир-бирингиз билан уришманглар. Касалларингиздан кутуласизлар, кўзларингиз очилади, дардларингизга шифо топасизлар, — дебди.

Улар мехмонхонага кириб ўтирибдилар. Ярим кечада подшо ясовул юбориб, йигитни чакиртирибди. Йигит хавотир олиб:

— Нимага подшо мени чакирган экан. Подшо энди мени ўлимга буюради, — деб ваҳимага тушибди. Ясовул билан подшонинг олдига борибди. Йигит караса, ўз севгили ёри бош эгиб салом бериб турган эмиш.

Келин йигитга:

— Келинг, эй севгили ёрим, бу тахт сизники бўлсин, мен сизнинг вафодор ёрингизман, — дебди.

Йигит ўйлаб караса, хотини подшо бўлган экан. У, ўз ёри билан кучоклашиб кўришибди. Кейин ўз бошидан кечирган воқеаларни бирма-бир айтиб берибди. Эрини подшо килибди.

Йигит:

— Сенга зулм килган гуноҳкорларни ўлимга буюрайлик, — дебди.

Хотини унга:

— Йўқ, улар билан тенг бўлиш керак эмас, — деб жавоб берибди.

Касалга йўликкан мехмонлар эрта билан туриб карасалар, ўз дардларига шифо топган эмишлар. Кўр: «кўзим очилди!» деса, ўгри: «баданимдан песлик ариди!» дермиш. Хизматкор бўлса: «кўлим ёзилди!» деб шодланар эмиш.

Мехмонхонага подшоликдан ясовул келиб:

— Сизларни подшо чакиради, — деб уларни саройга олиб борибди. Улар карасалар, тахтда йигит подшо бўлиб ўтирган эмиш. Келин эса, унинг ёнида турган эмиш. Келганларнинг хушлари бошларидан учиб кетибди. Худди устларидан кайнок сув куйилгандек бўлибди. Бошларини эгиб колибдилар.

Келин:

— Энди танидингизларми? — дебди.

Улар кўркканларидан нима дейишларми билмай, жавоб кайтаришга огизлари бормай колибди.

Келин:

— Энди бундай кўркиб, титрашиб турманглар, меи сизлар билан тенг келиб ўтирмайман. Сизлар энди ўз йўлингизга кетаверинглар, — деб уларни жўнатиб юборибди. Келин билан куёв биргаликда элни сўраб мурод-максадларига етган эканлар.

